

Sentyabrın 27-dən başlayan əks-hücum əməliyyatları nəticəsində işğal altında olan ərazilərimizin əhəmiyyətli hissəsi işğaldan azad olundu. Azərbaycan, Rusiya və Ermənistan siyasi rəhbərləri tərəfindən imzalanmış birgə bəyanatın qüvvəyə minməsi ilə münaqişənin hərbi fəzası başa çatdı.

Hərbi əməliyyatlar nəticəsində azad olunmamış ərazilərdə Azərbaycanın suveren hüquqlarının təmin olunması və həmin ərazilərin Azərbaycanın siyasi-inzibati idarəçiliyinə keçməsi ilə bağlı siyasi səylər artıq diplomatik müstəvidə davam etdiriləcək. Növbəti mərhələlərin uğurlu olmasının zəmini isə hərbi meydanda qazanılmış qələbələrlə qoyulub. Bugünkü nəticə diplomatik masada da Azərbaycanın uğur qazanacağına heç bir şübhə yeri qoymur.

Beləliklə, 30 il ərazində Cənubi Qafqazda mövcud olmuş, hətta keçmiş sovet ittifaqının çökməsi proseslərini sürətləndirmiş, post-sovet dönəmində isə həm Ermənistanın, həm də Azərbaycanın inkişafına ciddi şəkildə zərər vurmuş münaqişələrdən biri – Qarabağ münaqişəsi öz həllinin son mərhələsinə – diplomatik həll müstəvisinə qədəm qoyur. Hərbi əməliyyatlar mərhələsinin son səhifəsi sayılacaq 44 günlük savaşda kim nə itirdi və nə qazandı:

Ermənistan

Ermənistan 30 ildən bəri işğal altında saxladığı və dünya birliyinə qondarma "Dağlıq Qarabağ Respublikası" adı altında müstəqil dövlət kimi tanımağa çalışdığı ərazilərin, təxminən, 75 faizini hərbi əməliyyatlar nəticəsində itirdi və ya döyülsüz təhvil verməyə məcbur edildi. İşğalçı dövlət cənub sərhədləri boyunca öz ərazisində Qarabağı Naxçıvanla birləşdirən nəqliyyat dəhlizinin açılmasına məcbur edildi.

Hərbi-siyasi nəticə BMT Təhlükəsizlik Şurasının məlum 4 qətnaməsində və ATƏT-in Minsk qrupunun təqdim etdiyi baza prinsiplərində Ermənistanın üzərinə qoyulan və münaqişənin sülh yolu ilə həllini nəzərdə tutan

öhdəliklərin məcburi şəkildə, artıqlaması ilə yerinə yetirilməsindən ibarət oldu. Bu öhdəliklərin beynəlxalq hüquq normalarına uyğun şəkildə sülh yolu ilə yerinə yetirilməsi münaqişənin çözülməsi prosesində böyük irəliləyiş ola bilərdi və Ermənistan iqtisadi təcridəndən çıxmaqla yeni və davamlı inkişaf perspektivləri vəd edirdi. Lakin 30 il ərzində davam edən erməni inadkarlığı və imkan düşdükdə hansısa bir kritik vəziyyətdən sui-istifadə etməklə öz ilhəqçılığına rəsmi ləqəlliq qazandıran kimi riyakar niyyətləri Ermənistanı böyük itkilərlə üz-üzə qoydu.

Ermənistanın hərbi potensialının, təxminən, 60–70 faizini Azərbaycan Silahlı Qüvvələri məhv etdi və ya qənimət kimi ələ keçirdi. Düşmənin döyüş meydanında itirdiyi yalnız hərbi texnika, silah və sursatın dəyərini 3 milyard dollardan çox olduğu bildirilir. Döyüşlərdə Ermənistanın 10 mindən çox canlı qüvvə itirdiyi də ehtimal olunur. Hərbi əməliyyatların gedişində Ermənistan yenə də müharibə cinayətləri törətməkdən çəkinmədi. Döyüş bölgələrindən kənarda və hətta uzaqda yerləşən yaşayış məntəqələrimizi düşmənin ağır silahlardan raket atəşinə tutmaqla, çoxsaylı mülki şəxslərimizin hayatına son qoydu. Lakin bütün bunlar döyüş səhnəsində Ermənistanı bir anlıq da olsa üstünlük qazandıra bilmədi.

Hərbi əməliyyatların davam etdiyi müddət ərzində Ermənistan beynəlxalq səviyyədə təkliyini gördü. Ənənəvi dostları hesab olunan Fransa, Yunanistan və Kiprin Ermənistanın xeyrinə hadisələrə təsir etmək cəhdləri boşa çıxdı. Münaqişənin əvvəlindən bəri

təmənnaş yardımına adət etdiyi və bu savaşda da xilas ünvanı kimi baxdığı Rusiya isə münaqişə tərəflərinə münasibətdə tərəfsizlik nümayiş etdirməklə, Ermənistanı daha çox məyus etdi.

Tarixən öz müştəşəkkilliyi ilə seçilən dünya erməniliyi də Ermənistanın köməyinə gələ bilmədi. Beynəlxalq aləmdə Ermənistan dövlətindən daha güclü hesab olunan erməni diasporu bir neçə terrorçu qrup və beynəlxalq səviyyədə intensiv media dəstəyi təqdim etməkdən başqa, ermənilərə heç bir əməli yardım göstərə bilmədi.

Bu milli miqyasda özünü inkarla müşayiət edilən kütləvi psixi pozğunluq əlamətləridir.

Ermənistanın beynəlxalq siyasətdə hüquqa zidd hərəkətləri onun iqtisadi-siyasi və sosial-mənəvi həyatında tez-tez təkrarlanan "siyasi zəlzələ" effektləri yaradır ki, bu da vaxtaşırı olaraq erməni cəmiyyətini gözlənilməz iqtisadi itkilərlə yanaşı, həm də dərin mənəvi-psixoloji sarsıntılara məruz qoyur. Növbəti 44 günlük savaş "zəlzələsi" erməni ictimai fikrini yenidən fraqmentallaşdırdı və ölkənin siyasi elitasının milli birlik söylərinə elə bir

Ermənistan vətəndaşlarının maraqları tələb edir".

Belə görünür ki, əsl insani dəyərlərin nədən ibarət olduğunu və erməni cəmiyyətinin bu ümumbəşəri dəyərlərdən xali olduğunu bilən və hətta onu etiraf edən, az da olsa, var. Deməli, nəhayət "Dənizdən dənizə böyük Ermənistan" nağılının puç xeyaldən başqa bir şey olmadığını anlayanlar da var və onların sayı artıqca, bəşəri dəyərlər əsasında tərbiyə olunarsa ermənilər də gələcəkdə sivil cəmiyyətlər sırasında özlərinə layiq yer tuta bilərlər. Amma biz bunu

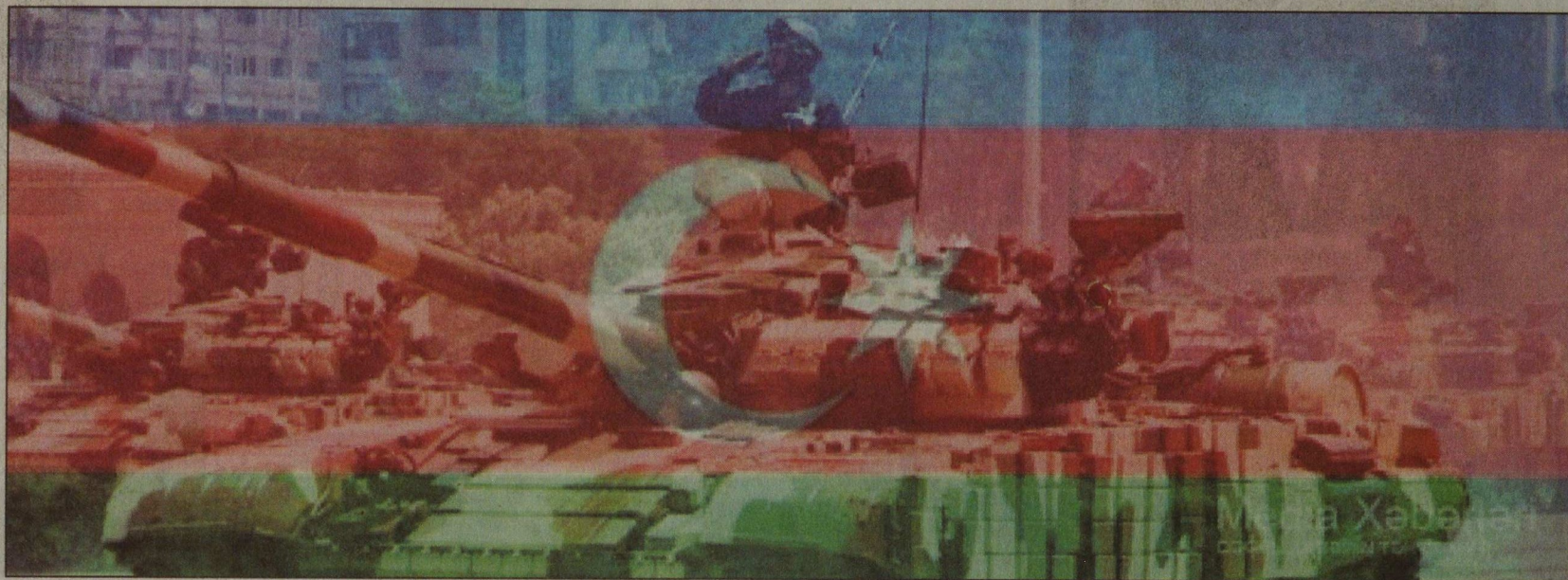
Kəlbəcər, Laçın, Ağdam və Hadrut rayonları azad edildi.

Bütövlükdə, 5 şəhər, 4 qəsəbə və 300-ə yaxın kəndlərimizin ərazisi hərbi yolla düşmən qruplaşmalarından təmizləndi. Azərbaycanın qədim mədəniyyət beşiyi sayılan və hər bir azərbaycanlının qəlbində qürur və iftixar simvolu olan Şuşa şəhəri düşmən əsarətindən azad edildi. Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində qalmış çoxsaylı qədim tarixi abidələri, o cümlədən, Yer üzündə ilk insan məskənlərindən biri sayılan qədim Azix mağarası erməni vandalizmindən xilas olundu.

texnologiyalara əsaslanan ilk praktik nümunəsini yaratdı. Müxtəlif ölkələrin hərbi analitiklərinin qənaətinə görə bu döyüşlərin ayrı-ayrı epizodları hərbi elminin ən mükəmməl bilicilərini də heyretə gətirdi. Onlar belə hesab edirlər ki, ayrı-ayrı əməliyyatlar dünya hərbi elminin səhifələrinə düşəcək və Amerikadan Yaponiyayadək bütün ölkələrin hərbi məktəbləri tərəfindən öyrəniləcək.

Beləliklə, müasir hərbi elminin ən qabaqcıl taktiki-strateji bilik və bacarıqlarına yiyələnmiş Azərbaycan əsgərinin şücaəti dünya hərbi elminə qızıl həflərlə yazıldı.

44 günlük Qarabağ savaşı: kim nə qazandı, nə itirdi?

Ermənilərin Cənubi Qafqaza köçürülməsindən və türk torpaqlarında kompakt yaşamağa başladığı vaxtdan keçən, təxminən, 2 əsrlik bir dövrdə ərəşəyə gətirdiyi və "Dənizdən dənizə böyük Ermənistan" kimi mifik təsəvvürlərlə əsaslandırıldığı xəstə milli ideya Azərbaycan realıqları ilə toqquşmada darmadağın oldu.

Ermənistanın gələcəyə hesablanmış geosiyasi inkişaf oriyentasiyasında növbəti dəfə qeyri-müəyyənlik yarandı. Ermənistan daxilində ictimai-siyasi münasibətlər gərginləşdi və bu gərginliyin hələ uzun zaman davam edəcəyi gözlənilir.

Erməni ictimai-siyasi düşüncəsində ziddiyyətlər o qədər dərinləşdi ki, bunu hamı aydın görsə də, yalnız özlərinin görə bilməməsi, sadəcə, təəccüb doğurur. 44 gün ərzində erməni ictimai fikrindəki öz-özünü təkzib edən iki fikir cərəyanı və iki diametral fərqli baxış bucağı müşahidə olunur. Nə qədər ki, Qarabağ ərazisində döyüşlər gedirdi, ermənilər öz hakimiyyətini tənqid edərək mənasız ölümlərin qarşısını almaq üçün, nəyin bahasına olursa olsun, döyüşlərin dayandırılmasını tələb edirdilər. Elə ki, Ermənistan siyasi rəhbərliyi hərbi əməliyyatların dayandırılması haqqında bəyanata imza atdı, bütün Ermənistan ayağa qalxdı və anlaşılmaz tərzdə "döyüşlərin son erməni sağ qalanadək davam etdirilməsini" istədilər. Artıq bir neçə gündür ki, bəyanatdan imtina edilməsi tələbi ilə Yerevan da etiraz aksiyaları davam edir.

ağır zərbə vurdu ki, bu toplumun özünə gəlməsi və hər hansı milli ideya ətrafında yenidən birləşməsi üçün ona uzun müddət vaxt lazım olacaq.

Bütün bunlar 44 gün davam etmiş savaşda Ermənistanın itirdikləridir. Ermənistanın nə isə qazandığını iddia etmək çətin olsa da, müsbət sonluq xatirinə 44 günün tamamında erməni ictimai fikrində güclə sezilən yeni bir yanaşmanın Ermənistanın qazancı ola biləcəyinə ümid etmək olar. Son günlər erməni cəmiyyətində öz "milli dəyərləri" nə təftişçi baxışlar sərgiləyən və tənqidi fikirlər səsləndirənlər də oldu. Məsələn, Haqqın.az saytı Matenadardan Qədim Əlyazmalar İnstitutunun əməkdaşı Qayane Ayyazyanın bu barədə erməni mediasındakı fikirlərini təqdim edib: "2016-cı ilin aprel döyüşləri status-kvo müddətinin başa çatdığına işarə edirdi. Məsələnin həllini uzatmaqla hakimiyyət beynəlxalq ictimaiyyəti, Minsk qrupunu və Azərbaycanı aldatmağa çalışdı... Onlar Azərbaycan torpaqlarının bir hissəsinin işğalını milli-azadlıq müharibəsi adlandırmaqla problemin həll variantlarından imtina etdilər". Ayyazyan bildirir ki, nəticədə, hər şey məhv oldu və əvvəllər Dağlıq Qarabağda təklif olunan imtiyazlardan da məhrum oldular. "Maksimalizm, nifrət, lovgalıq və güzəştisizlik özünü doğrultmadı və faciəvi nəticələrə gətirib çıxardı... 100 illik özünütəcridəndən çıxmaq asan olmayacaq, amma Ermənistan qonşuları ilə xoş münasibətlərdə bulunmağa məhkumdur, bunu

görecəyikmi, bunu demək çətindir.

Bir sözlə, 200 illik saxtakarlıq və riyakarlıq tarixinin yekunu olan 44 günlük savaşda Ermənistan bu gününü və yaxın gələcəyini udumuş durumdadır. Amma ola bilər ki, qonşumuz bütün bu hadisələrin sonucunda yeni və sağlam gələcəyi necə qurmaq haqqında azacıq da olsa yeni bir təsəvvür qazansın. Bu da Ermənistanın yeganə və gələcək baxımından əhəmiyyətli qazancı ola bilər.

Azərbaycan

Azərbaycan keçmiş Sovet İttifaqının tərkibindən çıxmaq üçün hələ 80-ci illərin sonunda başladığı milli azadlıq mübarizəsinin gedişində üzleşdiyi "Dağlıq Qarabağ münaqişəsi"nin həlli ilə bağlı BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrinin ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində razılaşdırılmış əsas prinsiplər əsasında Ermənistan tərəfindən yerinə yetirilməsinə nail oldu. Ermənistan üzərinə düşən beynəlxalq öhdəlikləri sülh yolu ilə yerinə yetirmək istəməsə də, Azərbaycan onu sülhə məcbur etdi və 30 il işğal altında qalmış əraziləri, təxminən, dördü üç hissəsini hərbi yolla azad etdi.

Nəticədə, İranla dövlət sərhədlərimizin uzun müddət ərzində nəzərdəndən çıxmış 130 kilometrəndən çox hissəsi yenidən bərpa olundu və sərhəd qoşunlarımızın mühafizəsinə təhvil verildi. Azərbaycan Ordusunun əks-hücumu nəticəsində işğal olunmuş ərazilərdə möhkəmləndirilmiş erməni hərbi mühəndis-istehkam qurğuları darmadağın edildi. Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı,

Azərbaycan Ordusu, guya, münaqişənin hərbi həllinin olmaması haqqında beynəlxalq qurumlar tərəfindən beynəlxalq ictimai fikirdə formalaşdırılmış mifi darmadağın etdi.

İşğal olunmuş ərazilərdən didərgin düşmüş 1 milyona yaxın məcburi köçkünlərimiz öz doğma yurdlarına qayıtmaq arzularına qovuşdular və dədə-baba torpaqlarında öz həyatını yenidən qurmaq imkanları qazandılar.

30 il ərzində işğal altında qalmış və düşmən tərəfindən yağmalanmış 12 min kvadrat kilometrlik ərazi ölkənin iqtisadi fəaliyyət dövrünə qaytarıldı və bu bölgənin abadlaşdırılması, iqtisadi cəhətdən mənimlənməsi prosesinə başlandı. Həmin ərazilərdəki təbii resurslarımızın, o cümlədən, çoxsaylı faydalı qazıntı yataqlarının və geniş su ehtiyatlarının bərpa olunması və yenidən istismara verilməsi ölkənin iqtisadi-sozial inkişafının daha da sürətləndirilməsi üçün yeni imkanlar açdı.

Aparılan hərbi əməliyyatlarda Azərbaycan Milli Ordusu tarixi qələbələr qazandı. Ordumuz yüksək döyüş qabiliyyətini və sarsılmaz ruh yüksəkliyini bütün dünyaya nümayiş etdirdi. Azərbaycan əsgəri öz xalqının azadlığını və müstəqilliyini cəsərlə və şəərəflə qorudu. Azərbaycan 44 günlük savaşın ən müasir hərbi texnologiyalarının ən son yeniliklərini ilk dəfə bütün dünyaya nümayiş etdirdi. Ordumuzun apardığı XXI əsrin ilk yüksək texnologiyalı döyüşləri 44 gün ərzində bütün dünyanın diqqət mərkəzində oldu.

Azərbaycan Ordusu dünyada hərbi əməliyyatların planlaşdırılması, həyata keçirilməsinin və yekunlaşdırılmasının yeni

44 günlük savaş Azərbaycan xalqının mətin iradəsini, milli ideya ətrafında sıx birləşmək və sarsılmaz ümumxalq həmrəyliyinə nail olmaq bacarığını, işğala boyun əyməmək əzmini və dünya birliyi tərəfindən göstərilən ədalətsizliyə qarşı barışmazlığını nümayiş etdirdi. Dövlət – xalq – ordu birliyi özünün ən yüksək zirvəsinə çatdı.

Azərbaycan – Türkiyə qardaşlığı zamanın daha bir sınağından alnıaçıq çıxmaqla daha da möhkəmləndi və qardaş Türkiyənin bölgədə və dünyada nüfuzu və rolu daha da yüksəldi.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin beynəlxalq siyasi rəqabət meydanındakı davamlı qələbələri 44 günlük savaşdakı parlaq hərbi qalibiyyəti ilə zənginləşdi. Azadlıq savaşı İlham Əliyevin təkrarsız diplomatik məharəti ilə yanaşı, həm də yenilməz sərkərdəlik qabiliyyətlərini bütün dünyaya göstərdi. Dövlət başçımızın siyasi iradəsi, öz xalqına sədaqəti və düşməne qarşı yenilməzliyi Azərbaycanın beynəlxalq nüfuzunu daha da yüksəltdi, onu bölgənin birmənalı söz sahibinə çevirdi.

Bütün bunlar 44 günlük savaşda Azərbaycanın qazandıqlarıdır. Düşmən üzərində qələbəyə çevrilmiş itkilərimiz də oldu. Yüzlərlə əsgərimiz Vətənin azadlığı naminə bir an belə tərəddüd etmədən öz həyatını qurban verdi. Onlar bu gün fəxr etdiyimiz və bütün gələcək nəsillərin fəxr edəcəyi qələbə tariximizi öz qanları ilə yazdılar. İkinci Qarabağ müharibəsi şəhidləri döyüş meydanında göstərdikləri fədakarlıq və qəhrəmanlıqları ilə öz adlarını xalqımızın qan yaddaşına qızıl həflərlə həkk etdilər.

Cəbhə bölgələrində ətrafında yerləşən Tərtər, Ağdam, Füzuli və Bərdə rayonlarında, eləcə də cəbhə bölgəsindən kifayət qədər uzaqda yerləşən Gəncə, Mingəçevir şəhərlərində və Yevlax rayonunda dinc sakinlərimiz düşmənin namərd hücumlarına məruz qaldılar. Nəticədə, 94 nəfər mülki vətəndaşımız Ermənistan tərəfindən törədilmiş müharibə cinayətlərinin qurbanı oldular, 404 nəfər yaralandı.

Vətənin azadlığı uğrunda canından keçmiş bütün şəhidlərimizin əziz xatirəsi Azərbaycan xalqının qəlbində daim yaşayacaq.

Cavanşir FEYZİYEV,
Milli Məclisin deputatı,
fəlsəfə doktoru